

TOTUL E TOT

Alan Watts (1915–1973), orientalist, filozof, eseist, s-a născut în Marea Britanie, dar a trăit mai ales în Statele Unite ale Americii. Teolog ca pregătire (master și doctorat în teologie), a fost foarte devreme atras de Orient, cu precădere de budismul zen (chan, în variantă chineză), relevant în acest sens fiind faptul că prima sa carte, *The Spirit of Zen*, a fost scrisă la vârsta de douăzeci de ani. După ce a ajuns în Statele Unite, în 1938, a lucrat ca editor, consilier pe probleme de religie și profesor universitar, ținând nenumărate conferințe și cursuri pe diverse teme din sfera religiei și filozofiei comparate. A ocupat diverse funcții oficiale, printre altele și pe cea de decan al Academiei Americane de Studii Asiatice din San Francisco.

Printre cele peste 20 de cărți scrise de Alan Watts se numără: *The Spirit of Zen*, *The Legacy of Asia and Western Man*, *The Theologia Mystica of St. Dionysius*, *Zen, Easter – its Story and Meaning*, *The Supreme Identity, Myth and Ritual in Christianity*, *The Way of Liberation in Zen Buddhism*, *The Way of Zen* (*Calea Zen*, Humanitas, 1997, 2012), *Nature, Man, and Woman*, *Psychotherapy East and West*, *The Two Hands of God*, *Beyond Theology: The Art of Godmanship*, *The Art of Contemplation*, *Tao: The Watercourse Way* (în colab. cu Al Chung-hang Huang; *Dao: calea ca o curgere de apă*, Humanitas, 1996, 2014).

ALAN WATTS

TOTUL E TOT

și alte eseuri despre zen și experiența spirituală

Traducere din engleză de
IOANA MIRUNA VOICULESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cecilia Laslo
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Artprint

Alan Watts

This Is It and Other Essays on Zen and Spiritual Experience

Copyright © 1958, 1960 by Alan W. Watts

This translation published by arrangement with Pantheon Books, an imprint of The Knopf Doubleday Group, a division of Random House, LLC.

All rights reserved.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Watts, Alan

Totul e tot și alte eseuri despre Zen și experiența spirituală /

Alan Watts; trad.: Ioana Miruna Voiculescu. – București:

Humanitas, 2014

ISBN 978-973-50-4611-8

I. Voiculescu, Ioana Miruna (trad.)

294.3 Zen

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Lui Ann, fiică și dansatoare, cu drag

Prefață

DEȘI LE-AM SCRIS ÎN MOMENTE DIFERITE, PE parcursul ultimilor patru ani, eseurile din volumul de față au un miez comun: experiența spirituală sau mistică și raportarea acesteia la viața materială obișnuită. Scriind această frază, devin imediat conștient că am folosit cuvintele nepotrivite; și totuși, nu am o alternativă mai bună. Cu conotațiile lor religioase evidente, spiritualul și misticul trimit la o lume nepământească, eterică, în opoziție cu lumea materială, practică și cât se poate de banală. Scopul acestor eseuri este tocmai să demonstreze eroarea logică ascunsă de această opoziție, să arate că spiritualul nu există separat de material, și nici extraordinarul – separat de ordinar. Înainte de toate, trebuie să ne dezbărăm de obiceiurile de limbaj și gândire prin care menținem delimitarea celor două și să vedem că *asta* – imediatul, cotidianul și experiența prezentă – este „tot ceea ce este“, scopul ultim, și singurul, al existenței universului. Înțelegerea faptului că cele două planuri sunt în realitate unul ne parvine însă într-o stare de conștiință greu de definit, dar relativ frecventă, care a constituit obiectul fascinației mele neîntrerupte încă de la vârsta de șaptesprezece ani.

Nu sunt nici predicator, nici reformator, căci scriu și vorbesc despre acest mod de a vedea lucrurile cu aceeași plăcere cu care cânt în baie sau mă bălăcesc în mare. Nu îmi asum vreo misiune și nici nu îmi propun să convertesc pe nimeni; dar sunt convins că dacă această stare de conștiință ar deveni universală aiurelile prețioase care de obicei trec drept treburi serioase în lumea noastră s-ar topi într-un hohot de râs. Am vedea imediat că idealurile înalte pentru care ne omorâm între noi și ne înregimentăm unii pe alții nu sunt altceva decât surogate abstracte și lipsite de fond ale minunilor care se petrec nebăgate în seamă peste tot în jurul nostru. Și nu mă refer doar la minunile evidente ale naturii, ci și la însăși realitatea copleșitor de neverosimilă a propriei noastre existențe. Nu cred nici o clipă că o astfel de trezire ar duce la pierderea energiei sau responsabilității sociale. Dimpotrivă, jumătate din plăcerea trezirii – deși infinitatea nu comportă jumătăți – constă în a o împărtăși cu ceilalți, iar, cum spiritualul nu se poate separa de material și invers, asta înseamnă să împărtășești nu doar viața și lucrurile, ci și înțelegerea ta despre lume. Posibilitatea trezirii depinde însă în întregime de existența viziunii transformatoare, și nu de vreun îndemn sau apel la sentimentul nostru de vinovăție atât de stăruitor, dar atât de necreativ. Mai mult, dacă viziunea ar izvorî din acest sentiment de vinovăție, ea și-ar pierde orice semnificație.

Căci, oricât de contradictoriu ar suna, după părerea mea, cea mai profundă experiență spirituală nu se poate naște decât în momentele în care egoismul este

atât de desăvârșit, încât se transcende, cu alte cuvinte, trebuie să atingi fundul ca să te ridici la suprafață. Ceea ce explică poate de ce Isus prefera compania cârciumarilor și a păcătoșilor în locul celei a virtuoșilor și persoanelor respectabile. Să îți accepți propriul egoism, fără să te iluzionezi că ai putea să fii altfel, este un prim pas; căci omul care nu este croit dintr-o bucată se află într-o stare de paralizie perpetuă, din cauză că încearcă să o apuce în două direcții diferite în același timp. Cum spune un proverb turc: „Cine doarme pe podea nu cade din pat.“ Astfel, abia când înțelege că până și căința sa este păcătoasă, păcătosul are șansa „să-și vină în fire“ pentru prima oară și să fie integru. Prin trezire spirituală înțeleg procesul dificil care duce treptat la înțelegerea faptului că totul este cât de rău poate fi, doar pentru a o transforma brusc în înțelegerea faptului că totul este cât de bine poate fi. Sau, mai exact, că totul este cât de „tot“ poate fi.*

* Ultima frază a paragrafului conține ideea care leagă cele șase eseuri ale cărții de față. Conform filozofiei lui Alan Watts, noi oamenii, ca individualități, alături de toate celelalte entități vii și ne-vii din univers, suntem manifestări ale aceleiași unități, facem parte din același tot, numai că prin cultura pe care ne-am construit-o tindem să împărțim realitatea în categorii și opoziții binare, obținând acest adevăr evident și, prin forța lucrurilor, tautologic. Iată motivul pentru care am ales să traduc „liber“ titlul eseului care dă și titlul volumului, în original *This is IT*, ca „Totul e tot“. Expresia englezească *this is it* s-ar traduce în limba română, la prima vedere, ca „am găsit!“, în sensul lui „evrika!“, sau „aha, va să zică așa!“. Însă Alan Watts nu se oprește la mecanismul revelației bruște, pe el interesându-l să definească acest *IT* care este rezultatul, dar și condiția necesară

Numai două dintre eseurile care urmează au fost publicate anterior: „Zenul și problema controlului“ și „Zen *beat*, zen *square* și zen“*. Cel dintâi a apărut în primul număr al revistei *Contact*, iar cel de-al doilea – în numărul din vara anului 1958 al *The Chicago Review*, o formă dezvoltată a acestuia fiind publicată ulterior ca broșură separată de City Lights Books din San Francisco. Doresc să le mulțumesc editorilor și editurilor menționate pentru permisiunea de a include cele două eseuri în acest volum.

Dat fiind caracterul mai degrabă personal și, indirect, autobiografic al celor mai multe dintre aceste eseuri, mi s-a părut potrivit să includ și o bibliografie a cărților și a celor mai importante articole pe care le-am scris până în prezent.

San Francisco, 1960

ALAN W. WATTS

experienței spirituale pe care o descrie. Din punct de vedere lingvistic, pronumele englezesc *it* nu are un echivalent direct în limba română. *IT*, scris cu majuscule, va fi tradus în context prin pronumele demonstrativ „asta“, pierzându-și nuanța superlativă, dar păstrându-se sensul cuprinzător, dar neprecizat, și, în același timp, atât de simplu al lui *it* (n.tr.).

* Am optat pentru păstrarea termenilor englezești *beat* și *square* datorită încărcăturii lor culturale complexe. *Beat* este un termen „inventat“ de Jack Kerouac pentru a descrie propria generație și realitatea paradoxală a acesteia: beatificată și înfrântă în același timp. În argoul subculturii hipsterilor, *square* înseamnă o persoană conformistă, încuiată, neinteresantă, opusul lui *hip* (n.tr.).

I
TOTUL E TOT

DINTRE TOATE ASPECTELE EXPERIENȚEI SPIRITUALE, intelectuale și poetice umane, cel care m-a impresionat dintotdeauna cel mai mult a fost universalitatea acelor momente extraordinare de intuiție* fulgerătoare catalogate de Richard Bucke drept „conștiință cosmică“. Încă nu s-a găsit cel mai potrivit nume pentru acest tip de experiență. Dacă o numim experiență mistică înseamnă să o confundăm cu năluciri despre lumea cealaltă sau viziuni cu zei și îngeri. Dacă o numim spirituală sau metafizică înseamnă să îi negăm dimensiunea extrem de fizică și concretă. Cât despre termenul de „conștiință cosmică“, acesta reține sonoritatea deloc poetică a jargonului ocult. Cu toate acestea, în toate epocile istorice și în toate culturile se regăsesc descrieri ale aceleiași senzații inconfundabile care, prin definiție, apare relativ brusc și neașteptat și nu are o cauză ușor de identificat.

* În original *insight*. În contextul acestui prim eseu, am ales echivalentul „intuiție“, în defavoarea lui „revelație“ sau „epifanie“, tocmai pentru a evita nuanța religios-creștină a acestora din urmă (n.tr.).

Individul astfel iluminat are certitudinea clară și copleșitoare că universul, cum se prezintă la momentul respectiv, în ansamblul său și în fiecare parte a sa, este exact așa *cum trebuie*, adică nu are nevoie de nici o explicație sau justificare în plus față de ceea ce este. Nu numai că existența nu mai constituie o problemă, dar mintea este atât de uimită în fața adecvării evidente și suficiente în sine a lucrurilor, chiar și a celor pe care le considerăm în mod obișnuit cele mai groaznice, încât nu poate găsi un cuvânt destul de puternic pentru a exprima perfecțiunea și frumusețea experienței. Luciditatea care însoțește experiența poate da senzația că lumea a devenit transparentă și luminoasă, iar simplitatea ei – că lumea este impregnată și ordonată de o inteligență supremă. Totodată, individul poate să simtă că întreaga lume a devenit trupul său și că el, indiferent de ceea ce este, nu numai că a devenit, ci a fost mereu asemenea celorlalte lucruri din univers. Asta nu înseamnă însă că identitatea i se dizolvă până când ajunge să simtă că privește prin ochii tuturor, devenind literalmente omniscient, ci mai degrabă că existența și conștiința sa individuală constituie o perspectivă adoptată temporar de ceva incomparabil mai mare decât el.

În chiar miezul experienței pare să se afle convingerea sau intuiția fulgerătoare că *prezentul* imediat, indiferent în ce constă el, constituie scopul și împlinirea tuturor ființelor. Această intuiție este înconjurată și dă naștere unui extaz emoțional, unui intens sentiment de ușurare, libertate, ușurătate și, de multe ori,

de dragoste aproape insuportabilă față de lume, sentiment care rămâne însă secundar. Deseori, plăcerea experienței se confundă cu experiența, intuiția se pierde în extaz, iar individul, în încercarea de a păstra efectele secundare, ratează miezul experienței: și anume că *prezentul* imediat este complet chiar și în afara stării de extaz. Căci extazul este, în mod necesar, un punct de contrast efemer în fluctuația constantă a sentimentelor noastre. Intuiția, atunci când este suficient de limpede, persistă însă; odată ce ne-am deprins cu un lucru, tindem să păstrăm ușurința deprinderii respective.

Pentru interpretarea experienței, cel care a trăit-o se va inspira în mod firesc din ideile religioase și filozofice existente în cultura sa, diferențele dintre acestea mascând de multe ori identitatea fundamentală a experienței. La fel cum apa își croiește drum prin locul care îi opune cea mai mică rezistență, și emoțiile se îmbracă în simbolurile aflate cel mai la îndemână, asociația înfăptuindu-se atât de lin și automat, încât simbolul poate ajunge să se substituie miezului experienței. Luciditatea – dispariția problemelor – sugerează lumină, iar în momentele de luciditate acută poate apărea senzația fizică de lumină care pătrunde toate lucrurile. Astfel, interpretarea cea mai firească pentru un teist va fi că, timp de o clipă, i s-a arătat prezența lui Dumnezeu, după cum aflăm din faimosul *Memorial* al lui Pascal:

„Luni 23 noiembrie, Anul de grație 1654, ziua sfântului Clement [...]

De la ora zece și jumătate seara și până la douăsprezece și jumătate (noaptea)

FOC.

Dumnezeul lui Avram, Dumnezeul lui Isac, Dumnezeul lui Iacob, nu al filozofilor și savanților.

Certitudine. Bucurie. Certitudine. Sentiment. Bucurie. Pace. “*"

Sau dintr-un caz citat de William James:

„Însuși cerul mi se părea că se deschide și toarnă raze de lumină și de glorie. Nu doar pentru un moment, ci pentru întreaga zi și noapte, râuri de lumină și de glorie curgeau prin sufletul meu, și Doamne, cum mă schimbasem, și cum totul devenise nou. Caii și porcii mei, și chiar toată lumea părea schimbată. “**"

Luciditatea poate însă sugera și transparență sau sentimentul că lumea cu care ne confruntăm nu mai constituie un obstacol, iar trupul nu mai este o povară. Pentru un budist, toate acestea evocă în mod firesc doctrina realității ca Vacuitate de necuprins și de nedefinit (*sunyata*):

„Am revenit în sală și mă pregăteam să mă întorc la locul meu când mi s-a schimbat întreaga perspectivă. Deodată, mi s-a deschis în față o întindere vastă, iar podeaua părea

* Blaise Pascal, *Cugetări provinciale. Opere științifice*, trad. de George Iancu Ghidu, studiu introductiv de Ernest Stere, nota 55, p. XLVII, Editura Științifică, București, 1967 (n.tr.).

** Vezi William James, *Tipurile experienței religioase*, trad. de Mihaela Cabulea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 181 (n.tr.).

să se fi prăbușit sub propria greutate. [...] Uitându-mă în jur, și sus, și jos, întregul univers, cu multitudinea sa de obiecte ale simțurilor, mi-a apărut mult schimbat; ceea ce înainte îmi repugnase, împreună cu ignoranța și pasiunile, mi se înfățișa acum ca nimic altceva decât prelungirea ființei mele celei mai intime, care rămânea însă luminoasă, adevărată și transparentă.¹

La fel cum aceeași durere poate fi descrisă fie ca un junghi fierbinte, fie ca un fior rece, și această experiență îmbracă forme ce par total contradictorii. Astfel, cineva poate afirma că a găsit rezolvarea întregului mister al vieții, fără însă a reuși să o exprime în cuvinte. Altceiva va spune că nici nu a existat vreodată un mister de rezolvat, căci experiența cu pricina i-a arătat în mod clar că toate întrebările noastre sunt irelevante și artificiale. Unul se declară convins că nu există moarte, ființa sa fiind eternă precum universul. Altul afirmă că moartea pur și simplu nu mai contează, momentul prezent fiind complet în sine, încât nu are nevoie de viitor. Iar un altul se simte luat pe sus și făcut una cu o viață infinit diferită de cea proprie. La fel cum pentru unii oameni bătăile inimii sunt ceva ce *ți se întâmplă*, iar pentru alții – ceva ce *faci*, în funcție de perspectivă, există persoane pentru care experiența nu va avea în centru un Dumnezeu transcendent, ci natura lor cea mai intimă. Unii vor simți că eul sau sinele li s-a expandat până a devenit întregul univers, iar alții

1. Yüan-chou (d. 1287), citat de Suzuki, *Essays in Zen Buddhism*, vol. 2, p. 92.

se vor simți cu totul pierduți, arătându-li-se că ceea ce până atunci consideraseră drept eul lor nu e decât o noțiune abstractă. Unii se pot declara înfinit îmbogățiți, în timp ce alții vor vorbi de o reducere la asemenea sărăcie, încât nici mintea și nici trupul nu le mai aparțin, și nu mai au nici o grijă.

Prea puține sunt descrierile care nu folosesc metafore ce se dovedesc înșelătoare interpretate literal. Citind cartea *Sketch for a Self-Portrait* a lui Bernard Berenson însă, am dat peste un pasaj care conține cea mai simplă și „curată“ redare a experienței pe care am întâlnit-o vreodată:

„Era o dimineață de la începutul verii. Un abur argintiu tremura și se unduia peste vârfurile lămâilor verzi. Aerul era încărcat de parfumul lor. Temperatura de afară era mângâietoare. Îmi amintesc, fără nici un efort, că m-am urcat pe un ciot de copac și dintr-odată am simțit cum mă scufund în Asta. Abia mai târziu i-am dat un nume. Atunci nu am avut nevoie de cuvinte. Mă contopisem cu Asta.“¹

Simplu, „Asta“ – ca atunci când folosim acest cuvânt ca să indicăm superlativul, sau punctul exact, sau realitatea intensă, sau lucrul pe care l-am căutat toată viața. Nu e sensul neutru al unui obiect, ci ceva mai viu și mai mare decât perspectiva personală, pentru care folosim cuvântul cel mai simplu dintre toate fiindcă nu avem de fapt un termen pentru el.

1. Bernard Berenson, *Sketch for a Self Portrait*, Pantheon Books, New York, 1949, p. 18.